

ตำนานเพลงโคราช: นัยยะสำคัญของภูมิปัญญาไทยในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

(ปี พ.ศ. 2557 - 2558)¹

The Myths of PhlengKhorat : Significant Implications of Thai Wisdom in the Thai Contemporary Contexts (2014-2015)²

ณัฐกฤตา นามมนตรี
Nutkitta Nammontree

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความสำคัญของภูมิปัญญาไทยในตำนานเพลงโคราชในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย (ปี พ.ศ. 2557-2558) โดยศึกษาจากข้อมูลทั้งลายลักษณ์และข้อมูลมุขปาฐะจำนวนทั้งสิ้น 55 สำนวน ผลการศึกษาพบว่า นัยยะสำคัญของภูมิปัญญาไทยในตำนานเพลงโคราชในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย (ปี พ.ศ. 2557-2558) มีดังต่อไปนี้ 1. ความเป็นตัวตนชาวไทยโคราช 2. การสร้างความภาคภูมิใจและเกียรติศักดิ์ศรี 3. การปรับปรุง ประยุกต์หลักคำสอนทางศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต 4. การสร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติ และ 5. การเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย

คำสำคัญ : ตำนานเพลงโคราช/ความสำคัญของภูมิปัญญาไทย/ บริบทสังคมไทยร่วมสมัย

Abstract

This article aims to study the significance of Thai wisdom in myths of PhlengKhorat in the Thai contemporary context (2014-2015) by using 55 records in both written and oral.

The studies show that Thai wisdom in myths of PhlengKhorat in the contexts of Thai contemporary (2014-2015) causes: 1) harmoniousness (unity), 2) pride, prestige and honour, 3) adjusting and applying the Buddha's teaching into daily life, 4) the balance between human and society, and nature, and 5) changing from time to time.

Keywords : Myths of PlengKhorat, Significance, Thai Wisdom, Thai Contemporary Contexts

¹ อาจารย์ ดร.ณัฐกฤตา นามมนตรี อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาคตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทนำ

เพลงพื้นบ้านเป็นการแสดงออกถึงภูมิปัญญาของชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนในสังคมเกษตรกรรมที่มีวิถีชีวิตสภาพท้องถิ่น วัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกันออกไป จึงส่งผลให้แต่ละภูมิภาคของประเทศไทย ต่างมีอัตลักษณ์ทางเพลงพื้นบ้านที่มีความแตกต่างกันออกไป ดังเช่น เพลงโคราช ลีเก ลำตัด เพลงฉ่อย เพลงเรือ หมอลำ หนังปะโมทัย เจริญฟ้อนเจิง เพลงซอ โนรา ร่องเงืง เป็นต้น

นอกจากนั้นเพลงพื้นบ้านยังสะท้อนให้เห็นแนวคิดของภูมิปัญญาไทยของบรรพบุรุษของเราในหลากหลายด้าน ดังเช่น วิทยาลัยครุมหาสารคาม (2524 : 1) กล่าวว่า เพลงพื้นบ้านเป็นเครื่องบันทึกความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ อุดมการณ์ ตลอดจนความเป็นอยู่ของสังคมที่เป็นเจ้าของเพลง ซึ่งเป็นการถ่ายทอดลักษณะวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้านไว้ในบทเพลง ชนรุ่นหลังจึงสามารถศึกษาประวัติศาสตร์ของตนจากเพลงพื้นบ้านได้ อนึ่งเพลงพื้นบ้านยังเป็นเครื่องกลมเกลียวปณิธานใจคอของประชาชนให้เป็นผู้มีจริยธรรม เนื่องจากมีคติสอนต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาสอดแทรกไว้มากมาย อีกทั้งเพลงพื้นบ้านยังเป็นเครื่องถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้สึก และความคิดเห็นของกลุ่มชนสอดแทรกไปด้วย ดังที่ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2531 : 59) เสนอว่าวัฒนธรรมที่มนุษย์ถ่ายทอดมาหลายชั่วอายุคน มีเอกลักษณ์ที่น่าสนใจ เช่น ประเพณี พิธีกรรม การละเล่น ภาษา ภูมิปัญญา ความสามารถ และความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนนั้นยังมีนักวิชาการเสนอว่าเพลงพื้นบ้านยังเป็นวัฒนธรรมทางด้านความบันเทิงอย่างหนึ่งที่มีอยู่ในสังคมไทยมาอย่างช้านาน ดังที่ ศิราพร ฐิตะฐาน (2535 : 234) มีทัศนะว่าเพลงพื้นบ้านเป็นเพลงของชาวบ้านที่สืบทอดจากปากต่อปากมาหลายชั่วอายุคน โดยอาศัยการบอกกล่าวหรือท่องจำ ไม่มีกำหนดที่แน่ชัด ไม่สามารถระบุตัวผู้แต่งได้ ชาวบ้านใช้ร้องเล่นกันอยู่ในสังคมอย่างแพร่หลาย สอดคล้องกับสุกัญญา ภัทรชัย (2540 : 1) กล่าวว่าเพลงพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ที่สามารถถ่ายทอดปรัชญา ความนึกคิดของชาวบ้านหรือกลุ่มชนได้อย่างใกล้เคียงความเป็นจริงที่สุด เนื่องจากเป็นผลผลิตทางความคิดที่ผ่านกระบวนการกลั่นกรองมาน้อยกว่างานวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทอื่น ดังนั้นการศึกษาเพลงพื้นบ้านของกลุ่มชนต่างๆ จะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจในกลุ่มชน ผู้เป็นเจ้าของงานวรรณกรรมได้ดียิ่งขึ้น

ในสังคมของชาวไทยโคราช จังหวัดนครราชสีมา เพลงพื้นบ้านในจังหวัดนครราชสีมามีความหลากหลาย เนื่องจากสภาพพื้นที่ในจังหวัดนครราชสีมาเป็นประตูทางเข้าสู่อีสานอยู่ระหว่างภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงทำให้มีผู้คนจากหลากหลายชาติพันธุ์เข้ามาอยู่อาศัยปะปนกัน เพลงพื้นบ้านที่สำคัญอันแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชาวไทย

โคราช จังหวัดนครราชสีมาคือ เพลงโคราช มีผู้กล่าวเกี่ยวกับตำนานของเพลงโคราชไว้ดังต่อไปนี้ ถาวร สูงงษ์ (2536 : 24-27) เสนอว่าตำนานเกี่ยวกับเพลงโคราชนั้น มีผู้รู้และหมอเพลงเล่าให้ฟังว่ามีนายพรานคนหนึ่งชื่อว่าเพชรน้อย ออกไปล่าสัตว์ในป่าเขตบ้านหนองขุนาค อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา คืนหนึ่งไปพบลูกสาวพญานาคขึ้นมาจากหนองน้ำ มานั่งร้องเพลงคนเดียว พรานเพชรน้อยประทับใจในความไพเราะและเนื้อหาของเพลง จึงจำเนื้อและทำนองมาร้องให้คนอื่นฟัง อีกตำนานหนึ่งเล่าว่า ชาวโคราชได้เพลงโคราชามาจากอินเดีย โดยพระยาเข้มเพชรเป็นผู้นำมาพร้อมๆ กับลิก และลำตัดอยู่ภาคกลาง ส่วนเพลงโคราขอยู่ที่นครราชสีมา เพลงโคราขระยะแรกๆ เป็นแบบเพลงก้อม คนที่เรียนรู้เพลงโคราชจากพระยาเข้มเพชรชื่อ ตาจัน บ้านสกก อยู่ “ชุมชนบ้านสกก” ติดสถานีชุมทางถนนจิระนอกจากนั้น ถาวร สูงงษ์ (2536 : 128-129) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมถึงที่มาของเพลงโคราชาว่าเพลงโคราช มีโอกาสเล่นถวายหน้าพระที่นั่งในงานประชุมลูกเสือครั้งที่ 1 ในนามการแสดงมหรสพของมณฑลนครราชสีมา ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีสงครามระหว่างไทยกับเขมร เมื่อไทยชนะสงครามเขมรครั้งใด ชาวบ้านจะมีการเฉลิมฉลองชัยชนะด้วยการขับร้อง และรำรำกันใหญ่บ้านสกก ที่เขาเรียกว่า “ชุมบ้านสกก” ใกล้ๆ กับชุมทางรถไฟจิระ และเริ่มเพลงโคราชกันที่หมู่บ้านนี้ ทำรำรุก รำตอน และการปองทุ มีผู้สันนิษฐานว่าประยุกต์มาจากการเล่นเจริญ ที่เล่นเพลงพื้นบ้านของชาวสุรินทร์ ผสมผสานกับเพลงทรงเครื่องของภาคกลาง

นอกจากนั้นระวีวรรณ บุญประกอบ (2553 : 35-36) กล่าวว่าเพลงโคราชนิยมเล่นกันมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะในสมัยของท่านท้าวสุรนารี (พ.ศ. 2313-2395) สอดคล้องกับที่มาของ เพลงโคราชที่มีเรื่องเล่ามาจากความฝันที่เกี่ยวกับท้าวสุรนารีของนางสองเมือง อินทรกำแหง ผู้ก่อตั้งคณะเพลงโคราชแห่งแรกในจังหวัดนครราชสีมา ดังที่ปรีชา อุยตระกูล (2536 : 10) เสนอว่าการนำเพลงโคราชามาเล่นแก่กัน ท้าวสุรนารี หรือย่าโม ที่หนานอุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เริ่มปรากฏประมาณปี พ.ศ. 2499 เมื่อนางสองเมือง อินทรกำแหง หัวหน้าคณะเพลงโคราชสองเมืองได้เล่าว่า ในคืนนั้นตนนอนหลับแล้วฝันว่า ย่าโมมาเข้าฝันแล้วบอกว่าถ้าต้องการแก้บนท่านเมื่อประสบความสำเร็จ ให้แก้บนด้วยเพลงโคราช เพราะท่านชอบฟังเพลงโคราชมาก ความฝันของนางสองเมืองได้ถูกพูดต่อๆ กันในกลุ่มหมอเพลง เนื่องจากนางสองเมืองเป็นผู้รวบรวม หมอเพลงตั้งขึ้นเป็นคณะเพลงโคราชขึ้นเป็นคนแรก และมีจำนวนหมอเพลงมากที่สุดอยู่ในคณะใน ขณะระยะเวลานั้นๆ นางสองเมืองจึงเป็นที่เคารพนับถือของหมอเพลง ประกอบกับความเชื่อความศรัทธาของชาวโคราชที่มีต่อท้าวสุรนารี ทำให้การขับด้วยเพลงโคราชเป็นที่ยอมรับ และแพร่หลายจากหมอเพลงสู่ชาว

โคราชและคนทั่วไปที่มานับนาศาลกล่าวต่อท้าวสุรนารี หรือ คุณย่าโม อีกทั้งยังมีหลักฐานว่าเมื่อครั้งสมัยสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชชนนี ได้เสด็จมายังจังหวัดนครราชสีมา เพื่อเปิดถนนจอมสุรางค์ยาตร์ และเสด็จไปที่พิมาย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2456 หมอเพลงโคราชชื่อนายหรี บ้านสวนข่า ได้มีโอกาสเล่น เพลงโคราชถวายหน้าพระที่นั่ง ต่อมาเมื่อมีการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ได้จัดให้มีการฉลองชัยชนะท่านท้าวสุรนารี เพลงโคราชได้มีโอกาสเล่นในงานฉลองนับแต่ปี พ.ศ. 2477 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

ในอดีตที่ผ่านมาได้มีผู้ศึกษาเพลงโคราชไว้มากหลายด้านด้วยกัน ดังเช่น การศึกษาเพลงโคราช ในด้านสังคมวิทยา ดังเช่น ถาวร สุภงษ (2536 : 51-68) ศึกษาเรื่อง การศึกษาเพลงโคราชในเชิงสังคมวิทยา พบว่าเพลงโคราชได้สะท้อนให้เห็นถึงศาสนา ความเชื่อ อาชีพ สิ่งแวดล้อม การศึกษาอบรมและค่านิยมพื้นฐานด้านสังคมหลายประการของชาว จังหวัดนครราชสีมาทั้งในอดีตและปัจจุบัน ส่วนการศึกษาเพลงโคราชด้านปรัชญานั้น ปรีชา อุยตระกูล (2536 : 73-85) พบว่าเนื่องจากเพลงโคราชเป็นเพลงที่ร้องโดยใช้ภาษาโคราช ซึ่งเป็นภาษาพูดกันภายในท้องถิ่นสำหรับชาวไทยโคราช เพลงโคราชจึงสะท้อนโลกทัศน์บางส่วนของชาวไทยโคราชได้อย่างชัดเจน ดังเช่น โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติและโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อเหนือธรรมชาติ นอกจากนั้นยังมีการศึกษาเพลงโคราชในเชิงจิตวิทยา ดังเช่น ลัดดา ปานทัย (2536 : 87-102) พบว่าครูเพลง หมอเพลง และผู้คนในสังคมล้วนแล้วใช้จิตวิทยาเพื่อประโยชน์ต่อชีวิตและสังคม การที่เพลงโคราชยังคงอยู่ถึงปัจจุบันก็เพราะความสามารถของครูเพลง หมอเพลงและคนในสังคมมีวิธีสร้างความสำคัญให้แก่บทเพลง เช่น การเรียกชื่อเพลงโคราชตามชื่อเมือง การใช้ภาษาโคราช

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเพลงโคราชในด้านวัฒนธรรม ศาสตร์ ดังที่วีระ เลิศจันทิก (2541) ศึกษาเรื่อง เพลงโคราชในกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อศึกษาองค์ประกอบ และศิลปะการแสดง เพลงโคราช วีระพบว่าองค์ประกอบ และศิลปะการแสดง เพลงโคราชของหมอเพลงรุ่นครู และหมอมวงเพลงอาชีพ ที่แสดงแบบดั้งเดิมยังคงรักษารูปแบบเดิม คือฉันทลักษณ์ของเพลงยังคงสัมผัสอยู่ใช้ภาษาโคราชเป็นศัพท์เฉพาะ เนื้อหาของเพลง โคราชมีเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนา สังคม สิ่งแวดล้อม ความเชื่อ ความรัก ประวัติศาสตร์ วรรณคดี ตำนาน นิทาน ชาตก สุภาษิต และคำพังเพย ศิลปะ และการดำเนินการแสดงยังยึดถือความเชื่อเดิมคือการไหว้ครู การก้าวขาขึ้นโรงเพลง และการแต่งกาย อีกทั้งระวีวรรณ บุญประกอบ (2553) ศึกษาเรื่อง เพลงโคราช : การอนุรักษ์ และสืบสานศิลปะการแสดงพื้นบ้าน จังหวัดนครราชสีมา ระวีวรรณพบว่าศิลปะการแสดงเพลงโคราช จังหวัดนครราชสีมา

สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ซึ่งมีอิทธิพลมาจากศาสนา และความเชื่อดั้งเดิม รวมทั้งสภาพความเป็นอยู่ การทำมาหาเลี้ยงชีพ ตลอดจนค่านิยมต่างๆ การศึกษาเพลงโคราชยังพบในด้านการใช้มานุษยวิทยามาประยุกต์กับการศึกษาดนตรี ดังที่ พชร สุวรรณภานัน (2543 : 45) ศึกษาเรื่อง เพลงโคราช : การศึกษาทางมานุษยวิทยาดนตรี พชรวิเคราห์รูปแบบ เนื้อหา ทั้งดนตรีและเนื้อร้องเพลงโคราช ตลอดจนบริบทต่างๆ ที่ ทำให้เพลงโคราชมีการเปลี่ยนแปลงไป เช่น บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป ที่ทำให้เกิดการเล่นเพลงโคราชซึ่ง ในปัจจุบันเพลงโคราชได้มีการปรับตัวให้เข้ากับกระแสโลกาภิวัตน์ หรือบริบทสังคมไทย ร่วมสมัยได้อย่างมากมาย เช่น เพลงโคราชชิง เพลงโคราชในเพลงลูกทุ่ง เป็นต้น และจากความเชื่อที่ว่า ท้าวสุรนารีโปรดปรานเพลงโคราชมาก ดังที่ ลัดดา ปานทัย (2536 : 87-102) เสนอว่ามีความเชื่อว่า ท้าวสุรนารีโปรดปรานเพลงโคราช หากผู้ใดขอพรจากท้าวสุรนารีแล้วสัมฤทธิ์ผลดังสมประสงค์ต้องแก้บนด้วยเพลงโคราช

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “ตำนานเพลงโคราช: นัยยะความสำคัญของภูมิปัญญาไทยในในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย (ปี พ.ศ. 2557 - 2558)” โดยจะใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยาเชิงมานุษยวิทยาในการศึกษา ได้แก่ ตำนาน เรื่องเล่า ประเพณี พิธีกรรม บทเพลง สถานที่ และวัตถุสิ่งของต่างๆ เป็นต้น เป็นข้อมูลในการศึกษาวิเคราะห์ ซึ่งยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษามาก่อนทั้งนี้คุณูปการของการศึกษาครั้งนี้จะสามารถทำให้เข้าใจความสำคัญและความหมายที่ปรากฏในตำนานเพลงโคราชได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังจะทำให้เกิดการเรียนรู้ระบบคิดอันเป็นสากลและระบบคิดทางวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นของมนุษย์ที่สะท้อนผ่านเรื่องเล่าอันทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ผ่านกรอบแนวคิดภูมิปัญญาไทยในการวิเคราะห์ในครั้งนี้

1. ความเป็นตัวตนชาวไทยโคราช

เรื่องเล่า หรือ Narratives เป็นเครื่องมือสื่อสารของคนในสังคมสมัยก่อนในอีกรูปแบบหนึ่ง ในการบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ โลกทัศน์ ความคิด และความเชื่อ เป็นต้น ก่อนที่จะถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้รับทราบ อีกทั้งเรื่องเล่ายังมีบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในแต่ละยุคสมัยอีกด้วย ดังนั้น จะเห็นได้ว่าข้อมูลจากเรื่องเล่าได้สะท้อนและสร้างอัตลักษณ์อันมีพลัง และใช้เป็นเครื่องมือต่อรองอำนาจ อุดมการณ์และสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ ดังที่ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2556 : 35 - 36) กล่าวว่า การสร้างเรื่องเล่าใช้เพื่อต่อรองกับค่านิยมที่คนส่วนใหญ่ยึดถือ ดังจะเห็นได้จากชนกลุ่มน้อยหรือ “คนชายขอบ” ทางสังคม เมื่อได้สังสรรค์กับ

คนที่มีอารยธรรมสูงกว่า ชนกลุ่มน้อยหรือคนชายขอบเหล่านี้จะใช้เรื่องเล่าในการต่อสู้ต่อรองในการเป็นกลไกทางวัฒนธรรม เพื่อประกาศความมีศักดิ์ศรีที่มีอยู่เท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ สอดคล้องกับบัวรินทร์ วงศ์ศิริ (2006 : 6) กล่าวว่า เรื่องเล่ายังเป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษาสถิติทางวัฒนธรรมและสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์อีกด้วย

ดังจะเห็นได้จากข้างต้นว่า เรื่องเล่ามีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือสำคัญในการใช้ในการต่อสู้ต่อรองของคนในสังคม เปรียบเสมือนเป็นวาทกรรมชุดหนึ่งที่กลุ่มคนในสังคมนั้นต้องการสะท้อนให้คนนอกได้รับทราบสิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในภาษาของเรื่องเล่าที่ต้องอาศัยการถอดรหัสหรือตีความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่นั้นออกมาอีกทั้งเรื่องเล่ายังช่วยสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ได้อีกด้วย

ในลำดับแรกใคร่ขอกล่าวถึงสภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก่อนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสานนั้นแบ่งออกเป็น 2 แอ่งด้วยกัน คือ แอ่งสกลนคร และแอ่งโคราช กล่าวคือ แอ่งสกลนครมีแม่น้ำโขงเป็นขอบและมีเทือกเขาภูพานแบ่งแอ่งสกลนครออกจากโคราชได้แก่ จังหวัดต่าง ๆ ในแถบอีสานตอนเหนือ เช่น เลย หนองคาย อุดรธานี สกลนคร นครพนม ส่วนแอ่งโคราชนั้นอยู่ทางตอนใต้ของภาคอีสานมีแม่น้ำมูลและแม่น้ำชีไหลผ่าน ได้แก่ ชัยภูมิ ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และยโสธร ศิริพร ณ ถลาง (2545 : 35) กล่าวว่า โดยสภาพทางภูมิศาสตร์ที่แอ่งโคราชอยู่ใกล้กับภาคกลางของประเทศไทยจึงทำให้ได้รับอิทธิพลอารยธรรมไทย สืบเนื่องมาจากในสมัยอยุธยาตอนต้นที่อาณาจักรอยุธยาแผ่ขยายดินแดนไปถึงกัมพูชา และได้ใช้โคราชเป็นหัวเมืองสำคัญ กลุ่มคนในแอ่งโคราชจึงพูดภาษาไทยโคราช แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มชนทางแอ่งโคราชก็มีการติดต่อสัมพันธ์กับคนไทลาวทางอีสานตอนบนตลอดมาด้วย อีกทั้ง ศิริพร ณ ถลาง ยังได้กล่าวสรุปว่าอีสานมี 3 ส่วน คือ อีสานตอนบนเป็นเขตวัฒนธรรมไทลาว ส่วนแอ่งโคราชเป็นส่วนได้รับอิทธิพลไทยภาคกลาง และส่วนล่างเป็นเขตอิทธิพลเขมร จึงส่งผลทำให้แต่ละกลุ่มต่างมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ขึ้นของตนเอง

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้พบว่า ในจังหวัดนครราชสีมาปัจจุบันนี้ทำให้เกิดการสร้างความเป็นชาวไทยโคราชยังดำรงอยู่ 2 ประการ ได้แก่ 1) การถูกกระตุกจากสังคมไทยและสังคมลาว จึงทำให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเองและการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ผ่านพิธีกรรมการบวงสรวงในงานเฉลิมฉลองชัยชนะท้าวสุรนารี และ 2) ไทยโคราชมีความทรงจำเกี่ยวกับความเจริญในถิ่นที่อยู่เดิมคือจากทั้งไทย และลาวก่อนที่จะถูกกวาดต้อนมาที่นครราชสีมา ดังจะกล่าวถึงรายละเอียดพอเป็นสังเขป

ดังต่อไปนี้ 1. การกระตุกจากสังคมไทยและสังคมลาว ทำให้สร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยโคราชมีนักวิชาการแสดงความคิดเห็นถึงที่มาของวัฒนธรรมไทยโคราช ดังนี้ วิมลกิจวานิชขจร (2543 : 12) ได้กล่าวว่าชาวไทยโคราชนั้นเดิมคือในสมัยที่ไทยเสียเอกราชให้แก่พม่าครั้งที่ 1 นั้น กรมหมื่นเทพพิพิธได้นำชาวไทยสยามที่ถูกกวาดต้อนมาจากสงคราม และรวบรวมกำลังผู้คนมาจากหัวเมืองชายทะเลตะวันออก เช่น จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ปราจีนบุรี และนครนายก เพื่อตั้งกำลังมั่นที่เมืองนครราชสีมา เรียกว่า “ก๊กพิมาย” ภายหลังต่อมาสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (พระเจ้าตากสินมหาราช) ทรงกอบกู้อิสรภาพจากพม่าไว้ได้ จึงรวบรวมก๊กต่าง ๆ ที่แตกแยกเมื่อคราวเสียกรุงให้แก่พม่าทั้ง 6 ก๊ก ให้รวมเป็นหนึ่งเดียว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ไม่ได้กวาดต้อนกลุ่มคนเหล่านั้นกลับบ้านเมือง ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้เป็นคนกลุ่มใหม่ มีประเพณีใหม่กลายเป็น “วัฒนธรรมไทยโคราช” ดังเช่น สำเนียงภาษา กินข้าวเจ้า เคี้ยวหมาก ตัดผมเกรียน นุ่งโจงกระเบนและมีศิลปะสถาปัตยกรรมแบบอยุธยาภาคกลาง 2. ความทรงจำเกี่ยวกับความเจริญในถิ่นที่อยู่เดิม

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นชาวไทยโคราชนั้นว่า เกิดจากการผสมปนเประหว่างอัตลักษณ์ต่างๆจนกลายเป็น “ชาวไทยโคราช” ดังนี้ สุริยา สมุทคุปต์ (2540) ได้กล่าวสรุปความได้ว่า โคราช หรือนครราชสีมาเป็นเมืองหน้าด่าน หรือเมืองทางผ่าน ดังนั้นจึงเป็นแหล่งรวมของกลุ่มคนหลายชาติพันธุ์ เช่น เขมร ยวน มอญ กูย บวน ไทยลาว ไทยกลาง และไทยโคราช เป็นต้น การที่เป็นศูนย์รวมของคนหลายชาติพันธุ์นี้จึงกลายเป็น “ชาวไทยโคราช” นั่นเอง แต่เดิมนั้น สุริยา สมุทคุปต์ กล่าวเพิ่มอีกว่า ชาวไทยโคราชพื้นเพเป็นคนสยาม กล่าวคือมีอัตลักษณ์เดิมในการนับถือศาสนาพระภูมิ มีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวคล้ายคนภาคกลางของไทย ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์มอญในจังหวัดนครราชสีมา มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นคือ วัดจะมีรูปหงส์ มีภาษาเฉพาะ ไทยวนมีอัตลักษณ์เกี่ยวกับการทอผ้าชิ้นหรืออุยกาม นับถือผี และมีภาษาคำคล้ายเชียงใหม่ ส่วนชาวบนต่อนั้นปะปนกับชาวไทยโคราชและกลุ่มอื่นๆมากจนแทบไม่เหลืออัตลักษณ์เดิมของตนเอง

ผลการศึกษาพบว่าในตำนานเพลงโคราชมีการสร้างความเป็นตัวตนชาวไทยโคราชดังปรากฏในตำนานเพลงโคราชดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

มีตำนานเพลงโคราชจากถาวร สิบงกษ (2536 : 24-27) กล่าวว่าตำนานเกี่ยวกับเพลงโคราชนั้น มีผู้รู้และหมอเพลงเล่าให้ฟังว่ามีนายพรานคนหนึ่งชื่อว่าเพชรน้อย ออกไปล่าสัตว์ในป่าเขตบ้านหนองขุนาค อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

คืนหนึ่งไปพบลูกสาวภูษานาคขึ้นมาจากหนองน้ำ มานั่งร้องเพลงคนเดียว พรานเพชรน้อยประทับใจในความไพเราะและเนื้อหาของเพลง จึงจำเนื้อและทำนองมาร้องให้คนอื่นฟัง อีกตำนานหนึ่งเล่าว่า ชาวโคราชได้เพลงโคราชมาจากอินเดีย โดยพระยาเข้มเพชรเป็นผู้นำมาพร้อมๆ กับลิเก และลำตัดอยู่ภาคกลาง ส่วนเพลงโคราชอยู่ที่นครราชสีมา เพลงโคราชระยะแรกๆ เป็นแบบเพลงกุ่ม คนที่เรียนรู้เพลงโคราชจากพระยาเข้มเพชรชื่อ ตาจัน บ้านสกก อยู่ “ชุมชนบ้านสกก” ติดสถานีชุมทางถนนจิระสอดคล้องกับนายบุญสม กำปิง (2558 : สัมภาษณ์) เล่าว่าชาวโคราชได้เพลงโคราชมาจากอินเดีย โดยพระยาเข้มเพชรเป็นผู้นำมาพร้อมๆ กับลิเก และลำตัด ให้ลิเกอยู่กรุงเทพฯ ลำตัดอยู่ภาคกลาง และเพลงโคราชอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา เพลงโคราช

ระยะแรกๆ เป็นเพลงกุ่ม คนที่เรียนรู้เพลงโคราชจากพระยาเข้มเพชร ชื่อตาจัน บ้านสกก อยู่ “ชุมชนบ้านสกก” ติดกับสถานีรถไฟชุมทางถนนจิระ

จากที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการนำภาพแทนของการแสดงพื้นบ้านในแต่ละภูมิภาคในสังคมไทย กล่าวคือให้ลิเกเป็นภาพแทนของกรุงเทพฯ ลำตัดเป็นภาพแทนของการแสดงพื้นบ้านทางภาคกลาง และให้เพลงโคราชเป็นภาพแทนของจังหวัดนครราชสีมา เนื่องจากเพลงโคราชเป็นการผสมผสานมาจากการละเล่นของภาคกลาง ดังจะเห็นได้จาก ทิศไทเจริญธรรม (2524 : 1) กล่าวว่าเพลงโคราชเลียนแบบมากจากทรงเครื่องของภาคกลาง ซึ่งเพลงทรงเครื่องนั้นได้แยกมาจากเพลงฉ่อย

ภาพประกอบที่ 1 การแสดงเพลงโคราช

2. การสร้างความภาคภูมิใจและเกียรติศักดิ์ศรี

ในสมัยก่อนเมื่อครั้งที่ไทยชนะสงครามจากลาว ทำให้หัวเมืองต่างๆทางภาคอีสานยังคงมีความรู้สึกว่าเป็น “ลาว” อยู่ แม้ว่าในสมัยต่อมาไทยได้พยายามทำให้ชาวอีสานเหล่านั้นมีความเป็น “ไทย” มากขึ้น ดังนั้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงทรงมีพระราชดำริที่จะลดความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติของราษฎรในภูมิภาคนี้ ก่อนพระองค์ทรงห้ามข้าราชการไม่ให้เรียกชาวอีสานว่า “ลาว” โดยเด็ดขาด ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่า “ไทย” (สมเด็จพระบรมราชินีนาถราชานาถ, 2515 : 132) สอดคล้องกับ บักรินวงศ์ศิริ (2554 : 16-17) กล่าวว่า มาถึงสมัยสร้างชาติไทยซึ่งมีความต้องการให้ชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ภายใต้ขอบขัณฑสีมาของราชอาณาจักรไทยเป็น “คนไทย” ส่งผลให้กลุ่มชนต่างๆ มีการปรับเปลี่ยนตัวตนให้สอดคล้องกับ “ความเป็นไทย” เช่น มีจิตสำนึกความเป็นไทย เป็นพลเมืองของประเทศไทย เป็นต้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ชาวจังหวัดนครราชสีมาได้ปรับเปลี่ยนตัวตนทางวัฒนธรรมของตนเองให้มีความเป็น

“คนไทย” มากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาตัวตนความเป็น “คนไทยโคราช” ไว้ แม้ว่าจะได้รับอิทธิพลจากนโยบายการสอนหนังสือภาษาไทยส่วนกลางที่แผ่เข้ามาปกคลุมอีสานในช่วงรัชกาลที่ 5 จึงส่งผลให้ชาวไทยโคราชส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่พูดได้ 2 ภาษา คือ ภาษาถิ่น(โคราช)ของตนเอง และภาษาไทยมาตรฐาน ดังที่ ธวัช ปลูกเอนก (2532 : 35-36) กล่าวว่า ครั้นเมื่ออิทธิพลส่วนกลางแผ่เข้าสู่อีสานอย่างจริงจัง น่าจะเริ่มนับได้ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ปฏิรูปการปกครองหัวเมือง พ.ศ. 2436 ได้ส่งข้าหลวงเทศาภิบาลเข้าไปควบคุมเจ้าเมืองในหัวเมืองภาคอีสาน ในขณะที่การติดต่อระหว่างภาคอีสานกับกรุงเทพฯ ใกล้ชิดกันมากขึ้น เมื่อเส้นทางรถไฟถึงจังหวัดนครราชสีมา เมื่อ พ.ศ. 2443 นอกจากนี้รัชกาลที่ 5 ยังได้พยายามที่จะให้ชาวอีสานได้เล่าเรียนหนังสือไทยอย่างจริงจังในสมัยของพระองค์ โดยขยายโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรในหัวเมืองต่างๆ จนสามารถประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาได้ในปี พ.ศ. 2464 ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวอีสานสามารถพูดภาษาไทยได้ ดังนั้นชาวอีสานส่วน

ใหญ่จะเป็นกลุ่มที่พูดได้ 2 ภาษา คือ ภาษาถิ่นของตนเอง และภาษาไทยมาตรฐาน

จากเหตุดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้ชาวไทยโคราชจังหวัดนครราชสีมาเป็นพลเมืองของไทยและมีสำนึกในความเป็นไทยปะปนกับความเป็นลาว จนทำให้เกิดตัวตนความเป็นคนไทยโคราชขึ้น ทำให้ชาวไทยโคราช มีเพลงโคราชและกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างตัวตนทางสังคมในความเป็นไทยได้อีก

ตัวอย่าง

มีเรื่องเล่าจากนายบุญสม กำปิง (2558 : สัมภาษณ์) เล่าว่า เพลงโคราชมาจากเพลงก้อม ก้อมเป็นภาษาโคราชและภาษาอีสาน แปลว่า สั้น เพลงก้อม หมายถึง เพลงสั้นๆ ว่าได้ตอบกล่าวลอยๆ ทั้งที่มีความหมายลึกซึ้ง หรือมีความหมายเลยก็ได้ เพลงโคราชจะเริ่มเล่นตั้งแต่เมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด หลักฐานจากคำบอกเล่าต่อกันมา มีเพียงว่า สมัยท้าวสุรนารี หรือคุณย่าโม ยังมีชีวิตอยู่ (พ.ศ. 2313 -2395) ท่านชอบเพลงโคราชมาก เพลงโคราชเป็นเพลงที่ย่าโมใช้ร้องกล่อมทหารลาวให้มามายหมดสติ ก่อนที่จะทำร้ายและฆ่าทหารลาวจนแตกพ่ายไป

นอกจากนั้นตำนานเพลงโคราชยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเขมรอีกด้วย ปรากฏดังต่อไปนี้ นายบุญสม กำปิง (2558 : สัมภาษณ์) เล่าว่าเรื่องราวของเพลงโคราชได้ปรากฏหลักฐานชัดเจนในปี พ.ศ. 2456 ที่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนีพันปีหลวง เสด็จมานครราชสีมา ทรงเปิดถนนจอมสุรางค์ยาตร์ และเสด็จไปพำนักในโอกาสรับเสด็จในครั้งนั้น หมอเพลงชายรุ่นเก่าที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากชื่อนายหรี บำสวนข่า ได้มีโอกาสเล่นเพลงโคราชถวายอีกทั้งบุญสม กำปิง เล่าว่าเพลงโคราชมีโอกาสเล่นถวายหน้าพระที่นั่งในงานชุมนุมลูกเสือครั้งที่ 1 ในนามการแสดงมหรสพของมณฑลนครราชสีมาเกี่ยวกับการกำเนิดเพลงโคราช มีทั้งที่เป็นคำเล่าและตำนานหลักฐานจากคำบอกเล่าของหมอเพลงอีกจำนวนหนึ่ง เล่าต่อกันมาว่า ในสมัยรัตนโกสินทร์มีสงครามระหว่างไทยกับเขมร เมื่อไทยชนะสงครามเขมรครั้งใด ชาวบ้านจะมีการเฉลิมฉลองชัยชนะด้วยการขับร้องและรำรำกันในหมู่บ้านสกลที่เขาเรียกว่า “ซุมบ้านสกล” ใกล้ๆ กับชุมชนทางรถไฟถนนจิระ และเริ่มเล่นเพลงโคราชกันที่หมู่บ้านนี้ ทำทางการรำกรร่ายและการปองทุ มีผู้สันนิษฐานว่าประยุกต์มาจากการเล่นเจริญ ที่เป็นเพลงพื้นบ้านของชาวสุรินทร์ผสมผสานกับเพลงทรงเครื่องของภาคกลาง

เพลงโคราชยังมีความเกี่ยวโยงกับพระเกจิอาจารย์แห่งจังหวัดนครราชสีมา หรือที่ทุกคนทราบกันเป็นอย่างดีคือ “เทพเจ้าแห่งด่านขุนทด” หลวงพ่อคุณ ปรีสุทโธ วัดบ้านไร่ จังหวัดนครราชสีมา เมื่อครั้งที่ท่านเป็นฆราวาสเคยมีประสบการณ์หัดเล่นเพลงโคราชจนเป็นหมอเพลงโคราช ก่อนที่จะลาเข้าสู่เพศบรรพชิตท่านก็ยังคงชื่นชอบมหรสพเพลงพื้นบ้านประจำจังหวัดนครราชสีมาไม่เสื่อมคลาย

มีเรื่องเล่าจากกำปิง บ้านแท่น (2553 :) เล่าว่าหลวงพ่อคุณปรีสุทโธมีความชื่นชอบเพลงโคราชเป็นชีวิตจิตใจ และใฝ่ฝันเป็นหมอเพลงโคราช ในสมัยที่หลวงพ่อคุณยังไม่ได้บวชเข้าสู่เพศบรรพชิต ท่านเคยด้นนบคุปป่าผาดงเดินเท้าไกลเป็นเวลา 5 วัน 5 คืน เพื่อไปเรียนร้องเพลงกับครูสน ครูเพลงโคราชซึ่งเป็นครูเพลงที่มีชื่อเสียง ที่บ้านมะระ อ.โนนสูง จ.นครราชสีมา พร้อมมีความใฝ่ฝันต้องการยึดอาชีพเป็น “หมอเพลงโคราช”

เพลงโคราชยังมีการจัดตั้งเป็นสมาคมเพลงโคราช เพื่อการบริหารจัดการให้เกิดความเป็นธรรม เนื่องจากเพลงโคราชกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมในการเป็นเครื่องกำบังแต่ดวงวิญญาณของท้าวสุรนารี ดังเช่น นางสาวลำไยพานิชย์ (2558 : สัมภาษณ์) เล่าว่าประวัติโรงเพลงลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีโรงเพลงจัดตั้งขึ้นมาได้ไม่นาน แต่ก่อนมีแค่โรงเดียวที่ทำการแสดงร้องแก้มัน แต่ในปัจจุบันทางสมาคมเพลงโคราชเข้ามาจัดการบริหาร โดยจัดสรรส่วนแบ่งให้เท่ากันและมีการเสียค่าบำรุงให้เทศบาล สถาบันที่มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับเพลงโคราช เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา โรงเรียนบึงพลาญปราบ โรงเรียนสีดา โรงเรียนบ้านหนองม่วง โรงเรียนภูเตย โรงเรียนโนนตาเถน โรงเรียนโนนแดง และโรงเรียนอัลสัมชันทน์ ส่วนสถานที่ยานเพลงโคราชถนนท้าวสุรนารี 1 (หน้าวัดศาลาลอย) จะพบมากที่สุด

จากที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการทำให้เห็นนัยยะสำคัญของเพลงโคราชในด้านเป็นมหรสพที่ชื่นชอบของบุคคลที่มีชื่อเสียงของจังหวัดนครราชสีมาและผู้ที่มาเยี่ยมเยือนเช่น สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนีพันปีหลวง ท้าวสุรนารี หลวงพ่อคุณ ปรีสุทโธเพลงโคราชไม่ได้เป็นเพียงมหรสพเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินเท่านั้น หากแต่เพลงโคราชยังกลายเป็นสื่อการเรียนการสอนในหลักสูตร “โคราศศึกษา” ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ในจังหวัดนครราชสีมา ดังเช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา โรงเรียนทั้งรัฐบาลและเอกชน โรงเรียนแบบพุทธและคริสต์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการสร้างความรู้ภาคภูมิและเกียรติศักดิ์ศรีแด่คนไทยโคราชนั่นเอง

ภาพประกอบที่ 2 นายบุญสม สังข์สุข นายกสมาคมเพลงโคราช
ที่บ้านพัก อ.เมือง จ.นครราชสีมา

3. การปรับปรุง ประยุกต์หลักคำสอนทางศาสนา มาใช้ในการดำเนินชีวิต

ในสังคมไทยส่วนใหญ่คนไทยนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ จึงทำให้มีการนำหลักคำสอนทางศาสนาพุทธมาปรับหรือประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในสังคมไทย การที่คนไทยนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาพุทธมาใช้ในชีวิตประจำวัน จึงทำให้คนไทยมีนิสัยอ่อนอารี อ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประณีตระอบ รักษาสบ ใจเย็น อุดมทน ให้อภัยแก่ผู้ทำผิด ทำให้คนไทยมีการพึ่งพาอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ถือได้ว่าเป็นการนำภูมิปัญญาทางด้านหลักธรรมคำสอนทางศาสนาพุทธมาปรับประยุกต์ได้อย่างเป็นปกติสุข

ในสมัยก่อนประชาชนให้การยอมรับนับถือผีเป็นอย่างมาก ต่อจากนั้นศาสนาพุทธจึงเข้ามาเผยแผ่มากขึ้น ทำให้คนยอมรับนับถือเป็นอย่างมาก ในขณะเดียวกันประชาชนก็ยังมีการยอมรับนับถือผีไว้ด้วย จึงทำให้เกิดการผสมกลมกลืนกันระหว่าง ผี พุทธ และพราหมณ์ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้สะท้อนมาในรูปแบบประเพณีพิธีกรรมของคนไทยด้วยกัน สอดคล้องกับ พืพัตน์ สอนไย (2548 : 38) กล่าวว่าถึงแม้ว่าชาวอีสานส่วนใหญ่ให้การยอมรับนับถือ

พุทธศาสนาแล้วแต่ยังเป็นวิถีพุทธแบบชาวบ้าน มีการนับถือแบบผสมผสานระหว่างพุทธกับความเชื่อในเรื่องการนับถือผี และเทพเจ้าเข้าไว้ด้วยกัน ผีที่ชาวบ้านอีสานนับถือส่วนใหญ่เป็นผีแก่แก่ที่นับถือร่วมกันแถบลุ่มแม่น้ำโขง แต่รายละเอียดในพิธีกรรมอาจมีความแตกต่างกันไป ผีเหล่านี้เรียกว่า ผีแถน ผีฟ้าผีแถน ผีไทเทงผีไท้ เป็นต้น

คำว่า “เรียกว่า ผีแถน ผีฟ้าผีแถน ผีไทเทงผีไท้” หมายถึง ผีบรรพบุรุษ หรือผีเทพเจ้าที่มีอำนาจสูงสุดบนฟ้าที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เช่น บันดาลให้หายจากความเจ็บไข้ได้ป่วย ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น จากความเชื่อดังกล่าวข้างต้นก่อให้เกิดในการบูชาผี และเทพเจ้า เป็นต้น ดังเช่น พืพัตน์ สอนไย (2548 : 38) เสนอว่าพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมี 2 ประเภท คือ 1. พิธีกรรมรักษาโรคภัยไข้เจ็บ 2. พิธีกรรมบวงสรวงบูชา

จากข้อมูลที่ได้ศึกษาพบว่า ตำนานเพลงโคราชทำให้เกิดการปรับปรุง ประยุกต์หลักคำสอนทางศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

นายสว่าน เนียรสันเทียะ (2558 : สัมภาษณ์) อธิบายว่าการไหว้ครูเพลงโคราชจะมีปีละหนึ่งครั้งในช่วงเดือนสาม หรือเดือนสี่รวมตัวของหมอเพลงโคราชทั้งหมด จัดที่วัดศาลาลอยชั้นครูกรวยพระ หรือกรวยบ้าน 6 กรวยหมาก 6 คำ ดอกไม้ 6 ดอกเทียน 6 เล่มบุหรี 1 ของรูป 18 ดอกผ้าขาว 1 ผืน และเหล้าขาว 1 ขวด

นอกจากนั้น นางโนรี วงศ์สูงเนิน (2558 : สัมภาษณ์) กล่าวว่าในการไหว้ครูจะมีการรวมตัวของหมอเพลงโคราชทั้งหมด จัดขึ้นหลังจากการออกพรรษา มีการยกครูก่อนจะเป็นหมอเพลงโคราชชั้นครุได้แก่ กรวยพระ 6 กรวย ผ้าขาว 1 ผืน เหล้า 1 ขวด บุหรี 1 ของ เทียน 6 เล่มเงิน 24 บาท

จากที่กล่าวมาข้างต้น ตำนานเพลงโคราชสะท้อนให้เห็นการนำความเชื่อทางด้านผี พุทธ และพราหมณ์มาปรับปรุง ประยุกต์หลักคำสอนทางศาสนาใช้ในการกราบไหว้เซ่นสรวงบูชาครูเพลงโคราช

4. การสร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคม และธรรมชาติ

ในชีวิตประจำวันของเรา ความเชื่อมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตและต่อสังคม อีกทั้งยังทำให้คนในสังคมกำหนดพฤติกรรมการแสดงออกทางสังคมได้อีกด้วย ความเชื่อนั้นก่อให้เกิดทั้งโทษและประโยชน์ หากมีการหาเหตุผลมาสนับสนุนก็จะทำให้เราไม่ตั้งอยู่บนความมกมาย ไร้เหตุผล นอกจากนั้นความเชื่อยังมีความสัมพันธ์กับความเชื่อที่มีระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

จากข้อมูลที่ได้ศึกษาพบว่า ตำนานเพลงโคราชทำให้เกิดการสร้างสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

ตำนานเพลงโคราชสำนวนนี้มาจากเครื่องจิตรพิณนาถ (2553 : 70) กล่าวว่ามีเรื่องเล่าจากผู้รู้หรือหมอเพลงโคราชเคยเล่าให้ฟังว่า มีนายพรานคนหนึ่งชื่อเพชรน้อยออกไปล่าสัตว์ในเขตป่าหนองบุญนาถ อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา คืนหนึ่งแก่ไปพบลูกสาวพญานาคขึ้นมาจากหนองน้ำ มานั่งร้องเพลงคนเดียว พรานเพชรน้อยได้ยินเสียงและเข้าไปนั่งใกล้ๆ แล้วเกิดความประทับใจในความไม่เพราะและเนื้อหาของเพลง จึงจำเนื้อร้องและทำนองมาร้องให้คนอื่นฟัง อีกเรื่องเล่าหนึ่งเล่าว่า ชาวโคราชได้เพลงโคราชมาจากอินเดีย โดยพระยาเข้มเพชรเป็นผู้นำมาพร้อมๆ กับลูกและลำดัด โดยให้ลูกอยู่กรุงเทพฯ ลำดัดอยู่ภาคกลางและเพลงโคราชอยู่นครราชสีมาคนที่เรียนรู้เพลงโคราชมาจากพระยาเข้มเพชรชื่อ ตาจั่น บ้านสก บ้านอยู่ติดสถานีชุมทางรถไฟถนนจิระ

จากที่กล่าวมาข้างต้นตำนานเพลงโคราชเป็นเสมือนสัญลักษณ์ (Symbol) ในเรื่องเล่าดังนี้ คือเพลงโคราชเปรียบเสมือนเป็นสัญลักษณ์ของโลกทัศน์แห่งความศักดิ์สิทธิ์ กล่าวคือ มีเรื่องเล่าว่ามาจากลูกสาวพญานาคร้องเพลงโคราชอยู่ริมหนองน้ำ ในเรื่องเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของพญานาคนั้น จิตรกร เอมพันธ์ (2545) ศึกษาเรื่องพญานาคเจ้าแห่งแม่น้ำโขง : พิธีกรรมกับความเชื่อพื้นบ้านแห่งวัฒนธรรมอีสาน จิตรกรได้ตีความสัญลักษณ์ของนาคได้ 3 ประการคือ 1) พญานาคเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มชนดั้งเดิม 2) นาคเป็นสัญลักษณ์แห่งดินและน้ำ 3) พญานาคเป็นลัทธิศาสนาโดยที่พญานาคเป็นคติความเชื่อดั้งเดิมที่ผู้คนต่างให้ความเคารพนับถือและยำเกรงมาก่อน สอดคล้องกับ สุวิภา จำปาวัลย์และชัชชนะ ปิ่นเงิน (2553 : 90) กล่าวว่า นาคมีต้นกำเนิดมาจากอินเดียในพระสูตรและพระไตรปิฎกเป็นรูปสัตว์ศักดิ์สิทธิ์มีสถานะเป็นเทพชั้นรอง ในพระพุทธรูปประวัติตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า ขณะที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีพญานาคตนหนึ่งชื่อพญานาคันโทปนันทพยายามทำร้ายพระพุทธองค์ พระโมคคัลลานะจึงเนรมิตกายเป็นครุฑเข้าต่อตีปราบได้สำเร็จ ในที่สุดพญานาคันโทปนันทจึงเข้ามาเป็นพุทธบริษัท เมื่อคนไทยรับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามานั้น เรื่องราวของนาคจึงปรากฏอยู่ในวรรณคดี คัมภีร์ ขาดก ซึ่งนาคเหล่านี้มักเป็นพญานาคในลักษณะใหญ่ที่มีอิทธิฤทธิ์มากกล่าว คือ อีกทั้งยังมีความศักดิ์สิทธิ์อีกด้วย ในเพลงโคราชยังมีเรื่องเล่าว่า มีผู้นำเพลงโคราชผ่านมาจากประเทศอินเดีย ซึ่งวัฒนธรรมอินเดียเป็นวัฒนธรรมที่สูงส่งและเป็นต้นแบบแห่งอารยธรรม ที่ผู้คนแถบอุษาคเนย์ต่างรับวัฒนธรรมมาทั้งสิ้น เมื่อเพลงโคราชกลายเป็นสัญลักษณ์ (Symbol) ทั้งมาจากพญานาค อันสื่อความหมายถึงความเชื่อดั้งเดิม (ผี) กับได้รับมาจากวัฒนธรรมอันเป็นรากเหง้าของอารยธรรมของประเทศ

ต่างๆ ในอุษาคเนย์ คืออินเดีย ส่งผลทำให้เพลงโคราชกลายเป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความมีวัฒนธรรม จึงทำให้เพลงโคราชเป็นเพลงที่มีความสูงส่งและพิเศษยิ่งขึ้นไปอีกเมื่อเพลงโคราชกลายเป็นเพลงที่ท้าวสุรนารีชื่นชอบ ในงานมหรสพใดในจังหวัดนครราชสีมาจะขาดเพลงโคราชไปเสียไม่ได้เลย เพลงโคราชจึงกลายเป็นวัฒนธรรมอันสร้างสำนึกความเป็นไทยโคราช ดังที่ Geertz (อศินทรพิพัฒน์. 2551 : 79 ; อ้างถึงใน Geertz. 1973) กล่าวว่าหากไม่มีคนก็ไม่มีวัฒนธรรม หากไม่มีวัฒนธรรมก็ไม่มีมนุษย์ การที่คนในกลุ่มใช้สัญลักษณ์ใดในการสื่อสารระหว่างกันได้ ความหมายของสัญลักษณ์นั้นต้องเป็นที่รู้จักกันในกลุ่มคนเหล่านั้นซึ่งเพลงโคราชเป็นสัญลักษณ์ที่รับรู้และเข้าใจกันเป็นอย่างดีในกลุ่มชาวไทยโคราช

5. การเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย

ภูมิปัญญาไทยสามารถมีการปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกระแสโลกาภิวัตน์ อันถือได้ว่าเป็นพลวัตอย่างหนึ่งของภูมิปัญญาไทยในสมัย ต่อมาเมื่อวิทยาการความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เพิ่มมากขึ้น มีการนำเครื่องดนตรีสากลมาประยุกต์ใช้กับการแสดงเพลงโคราช ทำให้วิถีชีวิตของคน สังคม และธรรมชาติ มีการปรับตัวเข้าหากันมากขึ้นตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ดังปรากฏดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

มีเรื่องเล่าจากบ้าน บ้านแท่น (2553 : 175-178) กล่าวว่าการแสดงเพลงโคราชในแต่ละคืน จะมีการร้องเพลงลูกทุ่งเสียเป็นส่วนใหญ่ เพลงโคราช เพลงโคราชจะได้ร้องก็เฉพาะช่วง 3 ทุ่ม ไปถึง 6 ทุ่ม พอตกดึกก็ยุบและคนที่ชื่นชอบเพลงลูกทุ่งก็จะขอให้หมอเพลงร้องให้ฟัง หมอเพลงก็จะต้องตามใจ ถ้ามีคนนั้นเขากลับบ้านไปหมดก็จะมีคนคอยชม จะเหลือแต่คนแก่ๆ 7-8 คนคงไม่ไหว นี่เองที่เป็นเหตุผลให้หมอเพลงรุ่นใหม่ไม่สนใจท่องเพลงโคราช ต่อมาเห็นว่าการใช้เท้ากระแทกเป็นจังหวะ กับใช้ปากแทนเสียงดนตรีจะล้าสมัย ก็มีคนที่หวัดไปหาดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ที่มีจังหวะในตัว ดนตรีในตัวไปนั่งเล่นคลอกับการร้องก็ได้รับความนิยมจากกลุ่มคนฟัง จึงเป็นประเพณีใหม่ที่หัวหน้าคณะจะต้องซื้อหามาไว้ประจำคณะ ถ้าคณะใดไม่มีงานแสดงก็จะตก จึงเป็นที่มาของกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีใช้หมอเพลงโคราช ในสมัยก่อนเมื่อก่อนเวลาร้องเพลงและเต้นพวกหมอเพลงชายหญิงทั้ง 4 คน จะร้องและเต้นกันเอง ต่อมา มีหัวหน้าคณะบางคนจะไปหาทางเครื่อง 4-5 คน มาเต้นหน้าเวทีให้เกิดความครึกครื้น สนุกสนานสร้างค่านิยมขึ้นมาใหม่นอกจากคณะเพลงโคราชทุกคณะจะมีการประยุกต์การแสดงในรูปแบบใหม่ ยังมีคนนอกวงการจัดตั้งเป็นวงดนตรีอิเล็กทรอนิกส์กัน

ขึ้นมาก ถือเป็นทางเลือกของบรรดาเจ้าภาพ ที่จัดงานขึ้นหา
มหรสพฉลองนับว่าเป็นอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้เป็นอย่างดี ต่อ
จากนั้นคณะของคุณกำปั่น บ้านแท่น จึงได้นำแนวคิดดังกล่าว
ข้างต้นมาใช้ประยุกต์กับคณะเพลงโคราชของตนเอง ให้กลายเป็น
เป็นคณะเพลงโคราชซึ่ง ในครั้งนี้คุณกำปั่น บ้านแท่นได้เข้าไป
กราบสักการะแด่ดวงวิญญาณของท้าวสุรนารีให้ช่วยดลบันดาล
ให้เพลงโคราชซึ่ง คณะของคุณกำปั่น บ้านแท่น ได้รับความนิยม
จากผู้ฟังอีกด้วย

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าเพลง
โคราชได้มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์
ดังที่ ญักกฤตา นามมนตรี (2558 : 59) กล่าวว่าภูมิปัญญาไทย
เป็นลักษณะพลวัต (Dynamic) ที่มีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง
ทั้งที่มาจากอิทธิพลภายนอกและภายในตามสภาพสิ่งแวดล้อม
และความคิดมีการปรุงแต่งจนกระทั่งเกิดการตกผลึกกลายเป็น
ภูมิปัญญาไทย สอดคล้องกับนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536 : 1-10)
เสนอว่าระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้อยู่กับที่ แต่ถูกปรับ
เปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา โดยอาศัยประสบการณ์จากชาวบ้าน เพื่อ
เผชิญความเปลี่ยนแปลง

บทสรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นทำให้ผู้วิจัยพบว่า
ภูมิปัญญาไทยในเรื่องเล่าเกี่ยวกับเพลงโคราชในบริบทสังคมไทย
ร่วมสมัย (ปี พ.ศ. 2557-2558) มีดังต่อไปนี้ 1. ทำให้เกิดความ
เป็นปึกแผ่น 2. ทำให้เกิดการสร้างความภาคภูมิใจและ
เกียรติศักดิ์ศรี 3. ทำให้เกิดการปรับปรุง ประยุกต์หลักคำสอน
ทางศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต 4. ทำให้เกิดการสร้างความ
สมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติ และ 5. ทำให้เกิดการ
เปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ควรทำการวิจัยเรื่องถ้อยคำโบราณที่ปรากฏใน
เพลงโคราช
2. ควรทำวิจัยเรื่องนิทานพื้นบ้านท้องถิ่นโคราช

เอกสารอ้างอิง

กำปั่น บ้านแท่น. (2553). **เรื่องเล่าจากครูเพลง**. นครราชสีมา.
ตะวันออก ชินดิเคท
เครือจิต ศรีบุญนาท. (2553). **นาฏกรรมพื้นบ้านอีสาน**. สุรินทร์
: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2531). “การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน
อีสาน,” ใน **ทิศทางหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
ญักกฤตา นามมนตรี. (2558). **เอกสารประกอบการสอน**

รายวิชาภูมิปัญญาไทย0161605. ภาควิชาภาษา
ไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมราชา. (2515). **พระราช
พงศาวดาร รัชกาลที่ 2 เล่มที่ 2**. กรุงเทพฯ :
องค์การคำครุสภา.

ถาวร สุขภักข. (2536). **เพลงโคราช : การศึกษาในเชิงวิเคราะห์
และวิจารณ์**. กรุงเทพฯ : ที พี พรินท์

ทิศไท เจริญธรรม. (2524). **รายการเอกสารสัมมนาเพลงพื้น
บ้านอีสาน**. มหาสารคาม : วิทยาลัยครูมหาสารคาม.

อวัช ปุณโณทก. (2532). **เที่ยวอีสาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
พิมพ์เศ.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536,สิงหาคม). “ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการ
จัดการทรัพยากร” **วารสารทิศทางไทย**, 5, 1-2.

บวริน วังศิริ. (2554, มกราคม-ธันวาคม). “สำนึกวิถีลักษณะ
อัตลักษณ์ท้องถิ่นและความยั่งยืนในความเป็น
ไทยของคนไทยเชื้อสายหลวงพระบางในประเทศไทย”.

วารสารภาษาและวรรณกรรมไทย, 1(1), 113-138.

ปทุม หงษ์สุวรรณ. (2556). **นานมาแล้ว มีเรื่องเล่า นิทาน
ตำนาน ชีวิต**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

ปรีชา อุยตระกูล. (2536). “การศึกษาเพลงโคราชในเชิงปรัชญา”
ใน **เพลงโคราช : การศึกษาในเชิงวิเคราะห์
และวิจารณ์**. กรุงเทพฯ : บริษัท ที พี พรินท์ จำกัด.

พิพัฒน์ สอนโย. (2548). **การศึกษาการใช้เพลงพื้นบ้านและ
การแสดงพื้นบ้านอีสานในฐานะสื่อประเพณีเพื่อ
การพัฒนา การอนุรักษ์ และเผยแพร่ภูมิปัญญา
ท้องถิ่น**. โครงการวิจัยจากงบประมาณเงินรายได้
ประจำปี 2548 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พชร สุวรรณภาน. (2543). **เพลงโคราช : การศึกษาทาง
มานุษยวิทยาการดนตรี**. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล).

ระวีวรรณ บุญประกอบ. (2553). **เพลงโคราช : การอนุรักษ์
และสืบสานศิลปการแสดงพื้นบ้าน จังหวัด
นครราชสีมา**. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).

ลัดดา ปานนุทัย. (2536). “การศึกษาเพลงโคราชในเชิงจิตวิทยา”
ใน **เพลงโคราช : การศึกษาในเชิงวิเคราะห์และ
วิจารณ์**. กรุงเทพฯ : ที พี พรินท์.

วิทยาลัยครูมหาสารคาม. (2524). **รายงานเอกสารสัมมนาเพลง
พื้นบ้านอีสาน**. จัดโดยวิทยาลัยครูมหาสารคาม
วิทยาลัยคณาจารย์ มหาสารคาม มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดมหาสารคาม ระหว่างวันที่ 12-15 กรกฎาคม พ.ศ. 2524.

วิมล กิจวานิชจร. (2543.พฤษภาคม). “ข้อยบไซ่ลาว อัตลักษณ์ไทยโคราช” ใน **มติชนสุขสันต์**, 12.

ศิราพร ฐิตะฐาน. (2535). “เพลงและการละเล่นพื้นบ้าน,” ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกษา : อารยธรรม**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ศิราพร ณ ถลาง. (2545). **ชนชาติไทในนิทาน : แลลอดแคว้นคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ศรีพรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์.

สุกัญญา ภัทรชัย. (2540). **เพลงปฎิพากย์ : บทเพลงแห่งปฏิภาณของชาวบ้านไทย**. กรุงเทพฯ : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุริยา สมุทคุปต์. (2540). **วิถีคิดของคนไทย : พิธีกรรมช่วงผีพ่อนของลาวข้าวเจ้า จังหวัดนครราชสีมา**. นครราชสีมา : สมบูรณ์การพิมพ์.

สุวิภา จำปาวลัยและชันะ ปิ่นเงิน. (2553). **การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านนา**. สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อศินรพีพัฒน์. (2551). **วัฒนธรรมคือความหมาย : ทฤษฎีและวิธีวิทยาของคลิฟฟอร์ดเกียร์ช**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ข้อมูลสัมภาษณ์

นางสาวลำไย พานิษฐ์เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ณัฐกฤตา นามมนตรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเพลงโคราชบริเวณลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี อ.เมือง จ.นครราชสีมา เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2558.

นางโนรี วงศ์สูงเนิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ณัฐกฤตา นามมนตรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเพลงโคราชบริเวณลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี อ.เมือง จ.นครราชสีมา เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2558.

นายบุญสม กำปิง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ณัฐกฤตา นามมนตรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพัก อ.เมือง จ.นครราชสีมา เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2558.

นายสว่าง เนียรสันเทียะเป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ณัฐกฤตา นามมนตรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเพลงโคราชบริเวณลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี อ.เมือง จ.นครราชสีมา เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2558.